

SUBORDONAREA SISTEMELOR DE ALIANȚE POLITICE ȘI MILITARE ALE ROMÂNIEI. IDEI DE DEZARMARE, SECURITATE ȘI PACE

*

SUBORDINATION OF ROMANIA'S POLITICAL AND MILITARY ALLIANCE SYSTEMS. IDEAS OF DISARMAMENT, SECURITY AND PEACE

*

SUBORDINATION DES SYSTÈMES D'ALLIANCE POLITIQUE ET MILITAIRE DE LA ROUMANIE. IDÉES DE DÉSARMEMENT, DE SÉCURITÉ ET DE PAIX

Pr.prof. Emanuel SANDU¹

Rezumat: *Acest material face o trecere în revistă a eforturilor României în perioada interbelică de a menține pacea în Europa prin intermediul alianțelor politice la care era parte. Atât în cadrul Societății Națiunilor, dar și în cadrul alianțelor zonale, România prin diplomatul Nicolae Titulescu a promovat și a militat pentru dezarmare, securitate și pace pe bătrînul continent și în lume. Însă din păcate, evenimentele din anii 1936 – 1939 au demonstrat până la ce punct angajamentele internaționale puteau constitui baza de sprijin a securității statelor amenințate de planurile expansioniste ale statelor revizioniste.*

Cuvinte cheie: *alianțe politico-militare, dezarmare, Societatea Națiunilor, Mica Înțelegere, Nicolae Titulescu.*

*

Abstract: *This material reviews Romania's efforts in the interwar period to maintain peace in Europe through the political alliances it was part of. Both within the League of Nations, but also within regional alliances, Romania, through the diplomat Nicolae Titulescu, promoted and campaigned for disarmament, security and peace on the old continent and in the world. But unfortunately, the events of 1936-1939 demonstrated to what extent international commitments could constitute the support base for the security of states threatened by the expansionist plans of revisionist states.*

Keywords: *political-military alliances, disarmament, League of Nations, Little Understanding, Nicolae Titulescu.*

*

Résumé: *Ce document passe en revue les efforts de la Roumanie dans l'entre-deux-guerres pour maintenir la paix en Europe grâce aux alliances politiques dont elle faisait partie. Au sein de la Société des Nations, mais aussi au sein des alliances régionales, la Roumanie, par l'intermédiaire du diplomate Nicolae Titulescu, a promu et milité pour le désarmement, la sécurité et la paix sur le vieux*

¹ Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț; parohia Călugăreni, Poiana Teiului, Neamț

continent et dans le monde. Mais malheureusement, les événements de 1936-1939 ont démontré à quel point les engagements internationaux pouvaient constituer le socle d'appui à la sécurité des États menacés par les plans expansionnistes des États révisionnistes.

Mots-clés: *alliances politico-militaires, désarmement, Société des Nations, Little Understanding, Nicolae Titulescu.*

*

Tendințele revanșarde revizioniste din centrul, estul și sud – estul Europei, rivalitatea dintre Marea Britanie și Franța cu privire la hegemonia în Europa și Orientul Apropiat, agravarea disensiunilor dintre statele central-europene, toate acestea mărturiseau neputința Societății Națiunilor de a soluționa problemele dificile apărute chiar de la începutul existenței sale, deși popoarele își puseră speranțele de pace în această organizație.

Un număr de state au nominalizat relațiile diplomatice cu guvernul sovietic, iar altele din centru și sud – estul Europei preconizau să le normalizeze.

Se creează necesitatea pentru unele țări, printre care Cehoslovacia, Iugoslavia și România de a încerca să-și asigure securitatea și integritatea teritorială prin unirea forțelor în cadrul unor organizații defensive regionale²; în acest sens, ele au acționat și sub imperiul orientării marilor puteri capitaliste, care urmăreau întărirea dominației proprii în țările din această parte a continentului³.

În acest context internațional, complex și contradictoriu, guvernele României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei și-au propus să găsească în comun soluții care să asigure statutul teritorial de care țările respective se bucurau⁴. Au fost impuse astfel, bazele organizației defensive regionale, Mica Înțelegere.

Mica Înțelegere, deși a fost constituită în spiritul Pactul Societății Națiunilor și a fost sprijinită de Anglia și Franța, nu și-a însușit în întregime politica celor două mari puteri. Mica Înțelegere își propunea să asigure menținerea statutului în centru și sud-estul Europei.

După primul război mondial, comunitatea internațională, ocupându-se pentru primă oară sub forma unei acțiuni politice întreprinsă de aproape toate statele aborda problema abolirii războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor internaționale. Ea a reușit să îngreuneze declanșarea războiului dar nu a îndrăznit să decreteze punerea lui în afara legii⁵.

Cinci ani mai târziu, grație eforturilor care au avut drept rezultat Protocolul din 2 octombrie 1924, s-a ajuns ca războiul de agresiune să fie proclamat drept crimă de

² Eliza Campus, *Poziția României față de puterile fasciste*, București, Editura militară, 1977, p. 111.

³ Gheorghe Zaharia, *Considerații asupra politicii externe a României (1919- 1929)* în Viorica Moisuc (coord.) *Probleme de politică externă a României 1919- 1939*, București, Ed. Militară, 1971, p. 23.

⁴ Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003, pp. 44-45.

⁵ Gheorghe Bădescu, *Însemnătatea defînirii agresivității pentru aplicarea principiilor dreptului internațional*, în „Lupta de clasă”, nr. 5, 1972, p. 68.

către Comunitatea internațională, interzicându-l complet și instituind obligativitatea arbitrajului ca mijloc de reglementare a diferendelor, declarând agresor statul care nu ar fi acceptat soluționarea propusă⁶.

România a intervenit, cerând, ca textul să precizeze explicit că arbitrajul nu putea fi aplicat dacă diferendul privea integritatea teritorială a statelor semnatare⁷.

Deoarece marile puteri nu și-au asumat obligații în protocolul din anul 1924 a rămas fără însemnătate, cu atât mai mult cu cât în anul 1925 se încheie Tratatul de la Locarno.

Țara noastră, preocupată de a realiza un sistem de angajamente care să apere integritatea teritorială a țării, a reținut inițiativa Franței, din iunie 1927, referitoare la înfăptuirea unui tratat multilateral, care să fie acceptat de toate statele decise să renunțe la război, ca instrument de rezolvare a politicii naționale⁸.

Ideea încheierii unui astfel de tratat aparține ministerului de externe francez, Aristide Briand, care credea, că folosind formula „războiului contra războiului”, va putea rezolva cele mai grave probleme de politică externă⁹.

La 6 aprilie 1927, în ziua celei de a zecea aniversări a intrării Statelor Unite ale Americii în primul război mondial, Briand i-a trimis un mesaj lui Kellogg, în care propunea ca cele două țări să aniverseze ziua de 6 aprilie printr-o declarația comună prin care războiul să fie respins ca instrument al politicii naționale.

Guvernul francez urmărea atragerea Statelor Unite ale Americii, care nu ratificaseră pacea de la Versailles și nu participase la pactul de la Locarno, la un fel de garantare tacită a granițelor postbelice ale Franței¹⁰.

Statele Unite ale Americii au reacționat favorabil la propunerea franceză, cu atât mai mult cu cât s-a adăugat interesul concret a lui Kellogg de a avea în vedere alegerilor în 1928 un succes extern, care pentru America nu costa nimic¹¹.

Ziarul „New York Times” a scris că acest pact va însemna un jalon spre un mai important rol internațional ale Statelor Unite ale Americii¹², iar Marcel Cachin considera că Statele Unite ale Americii dețin superioritatea financiară și economică în lume, iar acum vor să arate că nu li se poate contesta superioritatea politică.

Sesizând acest aspect, Briand a vrut să dea înapoi și să ceară părerea juriștilor și experților, pentru a formula unele rezerve. Aceste rezerve aveau în vedere legitima

⁶ Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 23.

⁷ Eliza Campus, *op. cit.*, pp.189-190.

⁸ Gheorghe Zaharia, *op.cit.*, p. 40.

⁹ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967, p. 236.

¹⁰ Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, ediția a III-a, București, Editura Fundației României de Măine, 2007, p. 97.

¹¹ Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1918-1933)*, București, Editura Fundației „Romania de Maine”, 1999, p. 31.

¹² Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 236.

apărare, obligațiile din Pactul Societății Națiunilor și obligațiile care derivă din tratatele particulare de alianță¹³.

Kellogg s-a opus pretențiilor franceze și în acest moment a intervenit Germania. Aceasta a sprijinit și aprobat pretențiile americane din două motive: în primul rând, pentru a câștiga simpatia americană pentru concursul ce-l dă de care are nevoie pentru modificarea planului Dawes, iar în al doilea rând pentru a dărâma alianțele particulare ale Franței, îndreptate împotriva ei sau a sateliților ei¹⁴.

Anglia nu era de acord cu încheierea unui astfel de tratat, dar având în vedere rezultatele negative ale Conferinței pentru dezarmare, nu putea în fața populației sale să refuze un proiect pentru abolirea războiului cu atât mai mult cu cât Germania îl aprobase. În astfel de condiții, Anglia se pronunță pentru încheierea pactului și formulează o rezervă: punerea în acord a pactului cu obligațiile ce derivă pentru ea din Pactul Societății Națiunilor, și deci, trebuie să consulte juriștii. Aceași poziția a adoptat-o și Italia.

Proiectul acestui pact a fost supus, printr-un apel, aprobării tuturor statelor, în excluderea războiului ca instrument de înfăptuire a politicii naționale.

La 23 iunie 1928, Kellogg a trimis o scrisoare lui Briand în care se precizează că acest tratat nu modifică dispozițiile Pactul Societății Națiunilor și că fiecare putere are posibilitatea să se apere așa cum va considera în caz de atac sau de invazie străină. Această scrisoare a atenuat temerile unor state legate de îngrădirea dreptului de legitimă apărare¹⁵.

Franța, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia consideră că adresarea la pact nu limitează dreptul la legitimă apărare și nu vine în contradicție cu obligațiile ce decurg din Pactul Societății Națiunilor¹⁶.

Anglia considera că tratatul nu poate restrânge libertatea de acțiune a guvernului britanic în anumite regiuni ale lumii în care propriile interese ar fi amenințate¹⁷.

Guvernul sovietic considera că ar trebui interzise nu numai războaiele care servesc ca instrument de politică națională, dar chiar și acelea care deprimă mișcările de eliberare ale popoarelor. G.V. Cicerin considera anormal că tratativele cu privire la încheierea pactului se poartă fără participarea guvernului sovietic și afirmă că printre scopurile reale urmărite de inițiatori se află tendința de a transforma pactul într-un instrument de izolare și luptă împotriva U.R.S.S.¹⁸.

Curcile politice românești au privit cu atenție disputele diplomatice pentru încheierea unui astfel de pact.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 237.

¹⁵ <https://crispedia.ro/societatea-natiunilor-si-securitatea-colectiva/> (08.05.2020).

¹⁶ Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 38.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ <https://hi-storylessons.eu/> 08.06.1934 Evoluția relațiilor româno-sovietice (08.05.2020).

În luna mai 1928, Vintilă Brătianu, președintele Consiliului de miniștri și I.G. Duca, ministru de interne al României, solicitau lui Nicolae Titulescu părerea asupra acestui pact. Diplomatul român arată că țara noastră se găsește într-o situația delicată, deoarece acest pact trebuie să fie bilateral între Franța și America. El arăta că: „România are un dublu interes. Pe de o parte, nu trebuie să apară în ochii lumii, în general, și a Americii, în special, ca un obstacol care împiedică Franța de a adera la formula magică...”¹⁹.

Această atitudine a guvernului român trebuie pusă în legătură cu Tratatul de amicitie încheiat cu Franța la 10 iunie 1926 la Paris. Prin articolul 3 cele două state se angajau să examineze în comun sub rezerva rezoluțiilor eventuale ale Consiliului sau ale Adunării Societății Națiunilor, chestiunile de natură să primejduiască siguranța externă a României sau a Franței, sau care aduceau stingerea ordinii stabilite prin Tratatul ale căror semnare erau ambele părți²⁰.

Articolul 6 precizează că Părțile Contractante se angajau să procedeze la un schimb de păreri asupra problemelor referitoare la politica europeană, în scopul de a coordona eforturile lor pacifice, fiind de acord să-și comunice, din acel moment, Tratatul sau Acordurile ce a-r fi fost încheiate cu terțe Puteri asupra aceluiași subiect, și care trebuiau să aibă drept țel, menținerea păcii²¹.

În tratatul de garanție între România și Polonia, încheiat la 26 martie 1926, la București, în articolul 4 se prevede că pentru a coordona eforturile lor pacifice, cele două guverne se obligau să se sfătuiască asupra problemelor de politică externă ce interesau ambele părți contractante²².

Trebuie să avem în vedere că în acel moment România făcea parte alături de Cehoslovacia și Iugoslavia din Mica Înțelegere.

În situația internațională existentă în ultimii ani ai deceniului trei, Mica Înțelegere trebuia să adere la acest pact pentru a nu părea în ochii lumii un instrument de război, așa cum era prezentată de Ungaria revizionistă²³.

De fapt, conform articolului 4 din Convenția de alianță defensivă dintre România și Cehoslovacia din 23 aprilie 1921 și din Convenția de Alianță defensivă dintre România și Iugoslavia din 7 iunie 1921 se preciza că în vederea coordonării eforturilor lor pacifice, guvernele își luau angajamentul să se consulte în ceea ce privește problemele de politică externă²⁴.

¹⁹ General Scarlat Panaitescu, *Vintilă Brătianu în cariera sa științifică și politică*, în „Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, Vieța și opera lui Vintilă I.C. Brătianu”, București, Imprimeriile „Independența”, 1936, p.152.

²⁰ Lucia Copoeru, Corina Pop, *Istoria pe înțelesul tuturor - ghid de pregătire a examenului de bacalaureat pentru elev și profesor*, București, Editura Delfin, 2013, p.134.

²¹ *Ibidem*.

²² <https://hi-storylessons.eu/> 1926: semnarea Tratatelor cu Polonia, Franța și Italia (08.05.2020).

²³ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 243.

²⁴ Eliza Campus, *Mica înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997, pp. 135-136.

Poziția guvernului român s-a situat pe linia apărării intereselor țării noastre referitoare la dreptul de legitimă apărare, obligațiile din Pactul Societății Națiunilor și obligațiile din tratatele particulare.

Problema aderării Micii Înțelegeri la pact a fost discutată de miniștrii de externe a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la Conferința de la București din 20 - 22 iunie 1928. Cei trei miniștri au salutat cu o vie satisfacție proiectul pactului destinat să asigure și mai mult pacea lumii propus de guvernul Statelor Unite ale Americii²⁵.

De asemeni, cele trei state sunt gata să-și de-a adeziunea de principiu la acest proiect și vor exprima în amănunt punctul lor de vedere.

Concluziile Conferinței Micii Înțelegeri au fost următoarele: „Conferința de dezarmare a căzut de acord ca statele Micii Înțelegeri:

- Să adreseze la Paris 3 note identice, cu aceleași rezerve ca și Polonia;
- Să prevină Franța, că, din curtoazie, ele vor comunica aceste note și la Londra;
- Să roage Franța să acționeze în sensul cererii lor;
- Să ceară oral să participe la lucrările pentru încheierea pactului și în acest scop să-și rezerve dreptul la demersuri ulterioare”²⁶.

În concepția României pentru a împiedica războiul, ca fenomen social, este necesar, ca războiul să fie stăvilit ca instituție legală. În acest scop trebuie să fie organizată pacea. Până acum orice diferend care amenința pacea, era supus prin Pactul Societății Națiunilor, fie arbitrajului, fie examinării de către Consiliu.

În pactul care se pregătește, toate statele trebuie să declare că ele condamnă războiul ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale și că renunță la el. Pactul Societății Națiunilor îngreuiază dezlănțuirea războiului dar nu îl exclude.

Existau patru cazuri în care războiul legal putea subzista:

- Un stat recurge la război după arbitraj la un termen de trei luni;
- Când Consiliul nu adoptă o rezoluție în unanimitate și nici Adunarea în majoritate;
- Când Consiliul consideră un diferend între două părți ca fiind de domeniul dreptului intern;
- Un diferend între un stat membru și un stat ce nu este membru al Societății Națiunilor²⁷.

Guvernul român a trecut la îndeplinirea formalităților reclamate de adeziunea la pact. Proiectul de răspuns la invitația ce i-a fost adresată României de a adera la pact a fost redactat de Nicolae Titulescu, la 14 august 1928. În proiect se arăta că: „Guvernul României este fericit de a putea să răspundă în chip afirmativ la invitația ce i-a fost adresată a a adera la tratatul semnat la Paris în ... și se declară de pe acum gata să îl semneze. Guvernul regal consideră că datoria sa să aducă un omagiu nobilei inițiative a Franței și a Statelor Unite ale Americii de a prohibi războiul ca instrument de politică națională în scopul satisfacerii intereselor egoiste, precum și eforturilor depuse de

²⁵ <https://titulescu.eu/2013/08/viata-politico-diplomatica/micaintbratianu/> (09.05.2020).

²⁶ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 156.

²⁷ *Ibidem*, p. 291.

toate statele al căror ajutor prețios face ca această inițiativă să poată fi încoronată cu succes. România, care nu aspiră decât la pace, prin muncă și demnitate, salută semnarea noului tratat ca pe un eveniment din cele mai interesante în mersul lumii spre o asociere universală”²⁸.

După îndelungate negocieri, numai între marile puteri apusene, Pactul Briand – Kellogg a fost semnat la Paris la 27 august 1928 de către reprezentanții a 15 state: Germania, S.U.A., Belgia, Franța, Anglia, Italia, Japonia, Polonia, Cehoslovacia, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Irlanda și India.

Genevieve Tabouis își amintește: „...Guvernul, Corpul diplomatic, toți erau în ziua aceea la Quai d’or say, în salonul orologiului. Lucrurile fuseseră aranjate într-un mod straniu. În fața faimosului orologiu, biroul lui Vergennes, la care au fost semnate toate tratatele de pace de peste două secole încoace, era înlocuit de un mic pupitru de lemn galben deschis, în stil evanghelic, iar pe acest pupitru se afla un pergament virgin! Se auziră trei lovituri și intră Briand precedat de doi halebardieri, întocmai ca la o nuntă. În urma lui, un cortegiu impresionant de plenipotențieri în jachete negre. Mireasa era pergamentul virgin de pe pupitrul acela caraghios. Pe tăcute delegațiile își depuneau pe el semnătura. Stând jos, sub orologiu simbolic Briand îl avea la dreapta pe marele jurist american Kellogg și la stânga pe Stresseman care era vizibil pe moarte. Un fotograf, un ștregar parizian, exclamase: „Atențiune, se vor auzi cântând îngerii.” Un singur discurs a fost de ajuns pentru a scoate războiul milenar în afara legii: acela a lui Briand. Și ziarele de seară scriau: „Celebrarea căsătoriei spirituale dintre Briand și pace!”²⁹.

În preambulul Tratatului pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională se arăta: „Având sentimentul adânc al datoriei solemne ce le incubă de a dezvolta bunăstarea omenirii; Convinși că a sosit momentul de a proceda la o sinceră renunțare de război ca instrument de politică națională ca relațiile pașnice și amicale ce existau actualmente între popoarele lor să poată fi perpetuate; Convinși că orice schimbare în relațiile lor mutuale trebuie urmărite numai prin proceduri pacifice și realizată în ordine și pace, și că orice putere semnatară care ar căuta de acum înainte să dea dezvoltare intereselor naționale recurgând la război, va trebui să fie lipsită de beneficiul prezentului Tratat; Sperând că, înconjurată de exemplul lor, toate celelalte națiuni ale lumii se vor alătura la aceste eforturi umanitare și aderând la prezentul Tratat de îndată ce va intra în vigoare, își vor pune toate popoarele în stare de a profita de stipulațiile lui, unind astfel națiunile civilizate ale lumii într-o renunțare comună la război ca instrument al politicilor naționale, au hotărât a încheia un tratat...”³⁰.

Articolul I prevedea că Părțile Contractante declarau solemn, în numele popoarelor respective, rezolvarea diferendelor internaționale prin intermediul războiului este de condamnat, și renunțau la el, ca instrument de politică națională în

²⁸ Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu*, Bucuresti, Editura Politică, 1980, p. 17-18.

²⁹ Genevieve Tabouis, *20 de ani de tensiune diplomatică*, București, Editura Politică, 1965, pp. 67-68.

³⁰ Zaharia Gheorghe, *op.cit.*, p.180.

relațiilor lor reciproce. Prin articolul II, Părțile Contractante admiteau că rezolvarea tuturor neînțelegerilor sau conflictelor de orice natură, care puteau apărea între ele, nu trebuia urmărite decât prin mijloace pașnice.

Potrivit articolului III Tratatul trebuia ratificat de Părțile Contractante conform procedurii stabilite de Constituțiile statelor respective, urmărind să-și producă efectele de îndată ce toate instrumentele de ratificare erau depuse la Washington³¹.

Tratatul rămânea deschis pentru adeziunea oricărui alt stat. În realitate, Pactul Briand – Kellogg, cuprindea un principiu de pace mai general decât Pactul Societății Națiunilor, care stabilea principiul excluderii războiului ca mijloc de aplanare a conflictelor. El nu prevedea sancțiuni aplicabile în caz de război; el impunea statelor obligația de a se supune unei proceduri de conciliațiune și arbitraj.

Juriștii au studiat acest pact cu mare atenție și au constatat diverse nepotriviri între cele două acte. La 24 septembrie 1929, Adunarea generală a Societății Națiunilor a adoptat o rezoluție prin care se propunea alcătuirea unui Comitet format din 11 membri care să studieze chestiunea amendării Pactului Societății Națiunilor și punerea lui de acord cu Pactul Briand – Kellogg³².

Proclamând teoretic prohibirea războiului, scoțându-l din afara mijloacelor de politică națională, dar neprevăzând nici o măsură practică, Pactul Briand – Kellogg formulează pentru prima dată o normă de drept internațional din care decurge în fond, principalul neagresiunii³³. Aderarea diferitelor state la acest pact a fost făcută prin această prismă.

România avea în vedere alianța cu Franța, alianță care în concepția cercurilor conducătoare românești, avea o greutate deosebită în ansamblul tratatelor internaționale pe care se sprijinea menținerea statutului teritorial al țării.

România a aderat la Tratatul de la Paris la 6 septembrie 1928. România, ca și alte țări mici și mijlocii, se pare că, aderând la acest pact, alături de marile puteri, va avea posibilitatea de a-și apăra cu mai mult succes independența și suveranitatea. La începutul anului 1929, guvernul român a fost invitat să semneze Tratatul de la Paris.

După consultarea guvernului englez, Nicolae Titulescu telegrafia din Londra: „Foreign Office spune că Marea Britanie va ratifica Pactul Kellogg și că până la ratificarea lui nu vede nici un inconvenient ca România să-l ratifice și ea. Ei se întrebă însă cum o asemenea ratificare s-ar putea opera, dat fiind faptul că România nu a semnat Pactul Kellogg și că până la ratificarea lui de către cele 14 puteri nu există tratat în vigoare la care, conform celor stabilite la Paris, România să fie invitată a adera împreună cu celelalte puteri care nu au semnat tratatul din august trecut”³⁴.

³¹ *Ibidem*.

³² Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 39.

³³ *Ibidem*, p. 40.

³⁴ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 262.

Tratatul de la Paris și anexele au fost votate de Adunarea Deputaților în ziua de 30 ianuarie 1929 și de Senat în ziua de 1 februarie 1929³⁵.

Fiind un tratat general de neagresiune a cărui formulă era fără limită în timp și spațiu, pactul a fost semnat de aproape toate statele din lume, atât membre cât și cele care nu erau membre ale Societății Națiunilor.

Aderarea Uniunii Sovietice la acest tratat de condamnare a războiului ca instrument de politică națională, a fost cea mai bună dovadă că Pactul Briand – Kellogg nu a purtat un caracter antisovietic³⁶.

În concepția guvernului român, pactul nu înlătura posibilitatea de a se crea o forță executorie a prevederilor, el avea perspective de a i se garanta aplicarea în practică: „Pactul Briand – Kellogg este un instrument extensibil la infinit, în sensul păcii și susceptibil de a primi în viitor, cum a primit și în trecut, garanțiile necesare pentru a menține pacea în măsura în care neagresiunea poate cu adevărat constitui un element de securitate”³⁷.

Lipsa elementelor materiale care să garanteze aplicarea în practică, nu a împiedicat ca Pactul să joace rolul unei puternice forță motrice și să aibă o autoritate pe care nici un pact de neagresiune nu a putu să o egaleze.

Creșterea rolului și autorității Pactului Briand – Kellogg s-a datorat și faptului că Societatea Națiunilor a proclamat larga lui semnificație politică și caracterul lui obligatoriu pentru cele 63 de state semnatare. Guvernul român consideră că acest act trebuie să exercite o influență binefăcătoare și asupra dreptului internațional suprimându-se dreptul războiului și menținându-se numai dreptul păcii. Aceasta era o răsfrângere directă a consecințelor pactului pe plan juridic, un rezultat logic al existenței pactului, deoarece era semnat de state din întreaga lume care se angajau să renunțe la război, ca instrument de politică națională și să aplaneze diferendele numai prin mijloace practice.

„Din punct de vedere logic, după sistemul Pactului Briand-Kellogg nu se poate concepe decât o singură ipoteză: pe de o parte violatorul pactului iar de cealaltă parte toți semnatarii acestui pact. Și dacă mergem cu raționamentul mai departe se mai poate concepe acea diviziune fundamentală a dreptului internațional în cele două mari ramuri: dreptul păcii și dreptul războiului!... Desigur că dreptul păcii va trebui să se ocupe și de condițiile de aplicare a sancțiunilor internaționale și să stabilească limitele ce trluiesc respectate în această aplicare”³⁸.

Pentru marea majoritate a statelor care au semnat Pactul Societății Națiunilor și actul Briand –Kellogg, ultimul însemna renunțarea la dreptul de a face război în cele patru cazuri în care războiul supraviețuia până atunci ca instituție legală.

³⁵<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/spolierea-romaniei-la-tratatul-de-pace-de-la-paris> (11.05.2020).

³⁶ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966, p.163.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ion M. Oprea, *op.cit.*, p.165.

Cu toate acestea, chiar o parte dintre inițiatorii pactului, nu puneau prea mare încredere în acest tratat. Astfel, la 1 septembrie 1929, Aristide Briand se destăinuie colaboratorilor săi, spunând: „Acum se pot face lucruri noi; calea este deschisă! În cadrul unei democrații mereu alimentată credința oamenilor. Trebuie să le înflăcăram imaginația. În această privință scoaterea războiului în afara legii prin Pactul Briand-Kellogg, la 27 august trecut, nu a dat rezultatele psihologice la care ne așteptam”³⁹.

Pactul a reușit pentru membrii Societății Națiunilor suprimarea războiului în cele patru cazuri în care Pactul din 1919 nu izbutise să stăvilească dreptul legal la război, extinzând această cauză și asupra statelor care nu sunt membre ale Societății Națiunilor, dar au aderat la acest pact.

Prin tratat s-a reușit ca statele să se oblige de a nu se opune sancțiunilor pe care Societatea Națiunilor le va stabili pentru a împiedica războiul. Studiarea pactului dezvăluie că războiul este încă posibil în trei cazuri:

- Legitimă apărare;
- Ruperea angajamentelor de către unul sau mai multe state semnatare;
- Necesitatea de a face față obligațiilor cuprinse în articolul 16 din Pactul Societății Națiunilor⁴⁰.

În concepția lui Nicolae Titulescu, în cadrul acestor limite, războiul se reduce fie la dreptul natural de legitimă apărare, care nu a fost abolit nici în viața indivizilor, fie la acțiunea punitivă a colectivității împotriva celor ce încalcă legile acceptate și care constituie în ochii multora, sistemul cel mai sigur de a asigura respectarea lor⁴¹.

Pactul Briand-Kellogg nu a schimbat sistemul soluționării pașnice a diferendelor dintre state. El a completat Pactul Societății Națiunilor din punct de vedere al renunțării la dreptul legal de a purta război.

În viziunea oamenilor politici români, el trebuie să fie completat în ceea ce privește soluționarea pașnică a conflictului: „...prin toate legile internaționale pe care lumea și le-a instituit prin Pactul Societății Națiunilor și în urma acțiunii neobosite dusă de Societatea Națiunilor”⁴².

România a militat în mod permanent pentru respectarea tratatelor și în special a Pactul de la Paris, în virtutea căruia a fost interzis războiul ca instrument de politică națională. De asemenea, să respecte toate angajamentele internaționale a căror denunțare unilaterală este incompatibilă cu litera și spiritul Pactului Briand-Kellogg; ca și noțiune de convenție, în general. Poziția țării noastre față de încercările de nerespectare a Pactului de la Paris, a fost întotdeauna promptă. În timpul conflictului chino-japonez, țara noastră a militat pentru respectarea integrității teritoriale a celor două țări, atrăgând atenția că „Pactul de la Paris, prin interzicerea războiului ca instrument de politică națională și prin obligația care o impune de a nu se recurge decât la mijloace practice,..., creează prin semnatarii pactului o obligație identică cu

³⁹ Genevieve Tabouis, *op.cit.*, p. 67.

⁴⁰ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 841.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² <https://ro.historylapse.org/> Liga Națiunilor, autor Liviu Sadovschi, noiembrie 2016 (12.05.2020).

aceea a articolului 10, în vederea respectării integrității teritoriale prezente a fiecărui stat”⁴³.

Diplomația românească a depus eforturi pentru completarea Pactului lui Briand- Kellogg cu pacte regionale care să se încadreze perfect în spiritul Pactului de la Paris și al Societății Națiunilor. Tratatul politic încheiat de România cu Franța, Italia, Grecia, Polonia, Țările Micii Înțelegeri nu conțin clauze secrete, militare sau de altă natură care ar pune pacea în primejdie. De asemenea, relațiile țării noastre cu Uniunea Sovietică stau pe baza celor două tratate de neagresiune pe care le constituia Pactul de la Paris și Protocolul de la Moscova.

România a semnat Convenția de definire a agresiunii de la Londra din 4 iulie 1933, din dorința de a întări pacea, având în vedere că Pactul Briand-Kellogg interzicea agresiunea, constatând că toate statele lumii doresc să-și apere independența, securitatea, teritoriul național.

Contribuția pe care și-a adus-o România la realizarea acestui Complement necesar al Pactului Briand-Kellogg...” a fost în direcția „prelungerii Pactului” căruia i se atașează „ca o consecință necesară”⁴⁴.

Pe drept cuvânt se sublinia că realizarea Convenției de la Londra, reprezintă „cel dintâi act diplomatic internațional care cuprinde recunoașterea formulei de calificare a agresiunii, în vederea declanșării tuturor consecințelor morale ale Pactului Kellogg și a constrângerilor de altă natură prevăzute în articolul 16 din statutul fundamental al Societății Națiunilor”⁴⁵. Cu ocazia încheierii Convenției de definire a agresorului, reprezentantul guvernului român arată importanța considerabilă a acestei convenții: „Cu cât această definiție va fi acceptată de un număr mai mare de state cu atât va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale”⁴⁶.

În concepția cercurilor conducătoare românești, „pacea nu este decât o vorbă, câtă vreme nu se ridică în fața celui care ar fi ispiti s-o violeze, spectacolul complet al sancțiunilor ce-l așteaptă. Adevărata securitate stă mai mult în starea sufletească a agresorului, ezitând în fața urmărilor lui, decât în actele materiale de represiune care însoțesc violările dreptului internațional”⁴⁷.

Având în vedere importanța Convenției de la Londra pentru cauza conviețuirii pașnice a popoarelor, pentru independența și integritatea teritorială a țărilor semnatare, încheierea acestora a fost întâmpinată cu aprobare și satisfacție de către opinia publică din România. În ziarul „Scânteia” din 1 august 1933, se preciza: „Între Uniunea Sovietică și România s-a încheiat o convenție asupra formulei agresorului, convenția care în fapt constituie un pact de neagresiune și la care au aderat toate statele Micii Înțelegeri și aproape toate statele vecine cu U.R.S.S.”⁴⁸

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Gheorghe Matei, *op.cit.*, pp.103-104.

⁴⁵ *Ibidem*, p.100.

⁴⁶ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 98.

⁴⁷ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 511.

⁴⁸ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 98.

În concepția comitetului Central al PCR acest moment politic a constituit un fapt politic dintre cele mai mari. Partidul Social-Democrat de România aprecia încheierea convenției pentru definirea agresorului ca un eveniment care va influența politica externă a României. Virgil Madgearu spunea : „Domnul Titulescu a făcut eforturi mari pentru a atinge acest scop. În urma eforturilor depuse în ultimul timp de domnia sa la Londra, încheierea unui aranjament cu Rusia Sovietică și cu toate statele de frontieră cu privire la definirea cuvântului „agresor”, este o reușită de cea mai mare importanță în organizarea păcii europene și, natural, statele Micii Înțelegeri li s-au alăturat acestei mari opere”⁴⁹.

Nicolae Iorga și-a exprimat rezerve față de actul diplomatic pe care-l considera rezultatul unei subtilități juridice, dar aproba modul în care a fost definită agresiunea⁵⁰.

În același timp, vârfurile reacționare profasciste s-au manifestat împotriva convenției dar manifestările lor nu au avut ecou. Parlamentul român a ratificat Convenția de la Londra, în octombrie 1933 și stabilit măsuri pentru a normaliza legăturile diplomatice dintre România și U.R.S.S.

În perioada care a urmat, România și-a respectat angajamentele asumate prin acordul de definire a agresorului și a adus contribuția la extinderea sferei de aplicare a acesteia.

Acordul de definire a agresiunii nu a depășit sfera Europei. Atitudinea potrivnică a marilor puteri a împiedicat înfăptuirea năzuinței de manifestare a convenției spre universalitate. Cu toate acestea, convenția a contribuit la crearea unui climat de pace și securitate într-o regiune întinsă a lumii, precum și la o anumită îmbunătățire a situației pe plan mondial.

Importanța acestui instrument juridic a fost sintetizată de ministrul de externe al României la 11 mai 1934: „A defini cu precizie agresiunea, ca fapt pur și simplu independent de orice considerație teoretică, a preciza cu grijă noțiunea, teritoriu asupra căruia agresiunea nu s-ar putea exercita; a se angaja cu fermitate de a nu face operă de agresor, oricare ar fi rațiunile de ordin internațional sau intern care ar putea justifica, însemnează a substitui vagile aspirațiuni de ideal care au stârpit până azi eforturile națiunilor și ale conducătorilor, o bază practică și solidă care au stăpânit până azi și care constituie punctul de plecare al unei întregi vieți noi”⁵¹.

Cu excepția unor cercuri politice foarte restrânse și cu slabă influență în acea perioadă, partidele politice în unanimitate, au sprijinit orientarea politicii externe a României, pe linia și în direcția promovată de statele învingătoare în primul Război Mondial în frunte cu Franța și Anglia.

Referindu-se la orientarea politicii externe a României, Constantin Argetoianu, nota că atât cercurile conducătoare, cât și opinia publică românească, nutreau

⁴⁹ Ion M. Oprea, *op.cit.*, p. 212.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 533.

sentimente francofile, pe care, el ca partizan al apropierei României de Germania, le dezaproba⁵².

Menținerea politicii externe românești alături de statele antirevizioniste corespundea intereselor păcii, apărării unității naționale și, în general, necesității de a păstra statutul european ca idee centrală a sistemului tratatelor de la Versailles.

În cadrul acestei orientări a politicii sale externe, România nu numai că a participat la numeroase acțiuni diplomatice întreprinse pe plan european de marile puteri, dar a și inițiat unele măsuri care sprijineau și consolidau intangibilitatea statutului. Astfel, România s-a remarcat ca fiind un factor activ în conferințele internaționale consacrate analizei celor mai vitale probleme politice ale țărilor participante.

În această perioadă, o inițiativă notabilă a țării noastre, care se înscria în cadrul politicii de bună vecinătate, a fost aderarea sa la Protocolul de la Moscova, din 9 februarie 1929, care a pus în vigoare, cu anticipație, pactul Briand-Kellogg⁵³.

În protocolul pentru punerea în vigoare, cu anticipație, a Tratatului Multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională, statele participante, însuflețite de dorința menținerii păcii între țările lor, au hotărât conform articolului I, să pună în vigoare Pactul Briand-Kellogg, după ratificarea lui de către organele legislative competente ale Statelor Contractante.

Potrivit articolului II, punerea în vigoare prin acest protocol a Tratatului de la Paris din 1928 în relațiile mutuale ale părților semnatare ale Protocolului, era valabilă indiferent de intrarea în vigoare a Tratatului de la Paris⁵⁴.

Articolul III preciza că Protocolul trebuia ratificat de către organele legislative competente ale Părților Contractante, în conformitate cu prevederile constituționale din aceste țări. Instrumentele de ratificare urmau să fie depuse guvernului sovietic în termen de o săptămână de la ratificarea Protocolului de către partea respectivă. Din ziua depunerii instrumentului de ratificare de către două din Părțile Contractante, Protocolul intra în vigoare între aceste două Părți.⁵⁵

Potrivit articolului IV, cu intenția de a pune în aplicare primul articol din Protocol, fiecare Parte Contractantă, după ratificarea lui de către organele sale legislative a Tratatului de la Paris din 1928, trebuia să o notifice imediat pe cale diplomatică, guvernului sovietic și tuturor celorlalte părți semnatare ale Protocolului de la Moscova.

Articolul V preciza că acest Protocol era deschis adeziunii guvernelor tuturor țărilor.

⁵² Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, Volumul I, Partea I, Până la 1888*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 8.

⁵³ V. Vasilos, *Conjunctura internațională și preliminariile politico-diplomatice ale cedării Basarabiei și nordului...* (Partea I), în „Meridian ingineresc”, nr. 1, 2010, pp. 89-97.

⁵⁴ <http://www.historiasiglo20.org/> (accesat la data 15.05.2020).

⁵⁵ *Ibidem*.

Protocolul de la Moscova a fost semnat de Estonia, Letonia, Polonia, Lituania, România și Uniunea Sovietică. Au aderat Turcia și Iranul. Acest protocol a fost votat de adunarea deputaților la 21 februarie 1929 și a intrat în vigoare la 5 martie 1929⁵⁶.

În anii recesiunii, în rândul țărilor balcanice s-a accentuat necesitatea unei colaborări mai adânci în domeniul politicii externe. Aceste state aveau o politică internă și externă determinată de interesele burgheziei, însă pe plan internațional aveau de apărut interese speciale, decurgând din însăși poziția lor de state mici, fapt ce le-a determinat să militeze pentru respectarea egalității depline a tuturor statelor mari și mici cât și pentru respectarea principiului potrivit căruia numai națiunile singure pot dispune de propria lor soartă.

Necesitatea unei colaborări pentru a le apăra de planurile cetro-pitoare ale statelor fasciste și revizioniste, a determinat statele balcanice să-și dezvolte vechile și tradiționalele prietenii ale acestor șase popoare care suferiseră și luptaseră sute de ani pentru a-și făuri statele naționale sau a-și desăvârși unitatea acestor state.

În timpul acesta, statele balcanice priveau cu deosebită simpatie actele defensive inițiate de Mica Înțelegere, care la 16 februarie 1933 se reorganizase, întregindu-și capacitatea de rezistență⁵⁷.

De asemenea, atitudinea curajoasă a Micii Înțelegeri, care se opuse cu fermitate directoratului european în patru, stârnise admirația și via aprobare în Balcani. Zona devenise în acest interval arena unor mari frământări politice. Încă din anul 1933, cercurile conducătoare din cele șase state își dăduseră seama că principalele probleme ce se ridicau din cauza schimbărilor intervenite pe plan internațional erau complexe și devenea imperios necesar ca aceste probleme să intre în mod deschis în sfera de activitate a guvernelor, care trebuiau să ia inițiativa unor negocieri directe, de la guvern la guvern.

Totuși, în timp, contradicțiile dintre cele șase state nu au putut fi înlăturate. Cu toate eforturile ce s-au depus, la 9 februarie 1934 s-a semnat la Atena Pactul balcanic numai de patru state: Turcia, Grecia, România și Iugoslavia.⁵⁸

Cu toate că noul pact defensiv servea la menținerea securității și a păcii și rămăsese deschis și altor state balcanice, totuși în jurul său existau și unele animozități, în deosebi cele rezultând din neparticiparea Bulgariei.

Agravarea situației internaționale pune probleme din ce în ce mai grele statelor mici și mijlocii, printre care și România. Cercurile conducătoare românești credeau că securitatea și independența țării se întemeiază în continuare pe rețeaua de alianțe politice externe, și, înainte de toate, pe tăria militară a Franței. Cercurile Militare românești nu au dat atenția cuvenită, în mod condamnabil, pregătirii militare a țării în vederea apărării independenței naționale. Abia în anul 1935 s-a luat în

⁵⁶ Marin C. Stănescu, *Stânga politică din România în anii crizei (1929-1933)*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p.77.

⁵⁷ Eliza Campus, *Mica Înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997, p. 247.

⁵⁸ <http://www.redescoperaistoria.ro/> Documentar: Colaborarea militară în cadrul Înțelegerii Balcanice (17.05.2020).

discuție participarea industrie românești la planul de înzestrare a armatei. Era deja prea târziu. Toate marile puteri erau angajate în cursa înarmărilor, ceea ce îngreuna aprovizionarea cu materii prime a industriei naționale. Reprofilarea marilor întreprinderi, trecerea lor la producția de război a durat până în 1938. Practic, în momentul când armatele hitleriste se aflau la granițele României, armata română era slab dotată, cu armament și muniție vechi și insuficiente⁵⁹.

În spiritul politicii de securitate colectivă România a negociat Pactul de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Acțiunea de înlăturare a lui Nicolae Titulescu a pus capăt tratatelor purtate la Montreux. Se convenise că România și Uniunea Sovietică să își acorde ajutor reciproc în vederea respingerii oricăror agresiuni, guvernele obligându-se reciproc ca trupele lor să treacă frontiera dintre cele două state și să fie retrase la cererea guvernelor respective⁶⁰.

Evenimentele din anii 1936 – 1939 demonstraseră până la ce punct angajamentele internaționale puteau constitui baza de sprijin a securității statelor amenințate de planurile expansioniste ale statelor revizioniste: securitatea colectivă – un mit; alianțele regionale profund zdruncinate; Mica Înțelegere – lichidată; Franța – incapabilă a se redresa, s-a degajat de obligațiile sale în Est; Marea Britanie – descoperă prea târziu primejdia nazistă; U.R.S.S. - caută să se angajeze în politica de reorganizare a securității europene⁶¹.

În astfel de condiții, crește forța de acțiune a Germaniei asupra României, subordonându-o continuu împiedicând realizarea unității de acțiune forțelor politice interne pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român.

Bibliografie selectivă

Argetoianu, C., *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, Volumul I, Partea I, Până la 1888*, București, Editura Humanitas, 1991.

Bădescu, Gh., *Însemnătatea deșinerii agresiunii pentru aplicarea principiilor dreptului internațional*, în „Lupta de clasă”, nr. 5, 1972.

Campus, Eliza, *Mica înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997.

Campus, Eliza, *Poziția României față de puterile fasciste*, București, Editura militară, 1977.

Copoeru, Lucia, Pop, Corina, *Istoria pe înțelesul tuturor - ghid de pregătire a examenului de bacalaureat pentru elev și profesor*, București, Editura Delfin, 2013.

Cristea, Marusia, *Din istoria relațiilor anglo-romane 1936-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2016.

Grecescu, Ion, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Politică, 1980.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ <https://karadeniz-press.ro/romania-si-batalia-pentru-hegemonie-la-marea-neagra-in-lumina-conventiei-de-la-montreux-i/> (17.05.2020)

⁶¹ Marusia Cristea, *Din istoria relațiilor anglo-romane 1936-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2016, p. 143

Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971.

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003.

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, ediția a III-a, București, Editura Fundației României de Măine, 2007.

Oprea, Ion M., *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966.

Panaitescu, Scarlat, *Vintilă Brătianu în cariera sa științifică și politică*, în „Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, Vieța și opera lui Vintilă I.C. Brătianu”, București, Imprimeriile „Independența”, 1936.

Scurtu, Ioan, *România și Marile Puteri (1918-1933)*, București, Editura Fundației „Romania de Măine”, 1999.

Stănescu, Marin C., *Stânga politică din România în anii crizei (1929-1933)*, București, Editura Mica Valahie, 2002.

Tabouis, Genevieve, *20 de ani de tensiune diplomatică*, București, Editura Politică, 1965.

Titulescu, Nicolae, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967.

Zaharia, Gheorghe, *Considerații asupra politicii externe a României (1919- 1929)* în Viorica Moisuc (coord.) *Probleme de politică externă a României 1919- 1939*, București, Ed. Militară, 1971.

<https://crispedia.ro/societatea-natiunilor-si-securitatea-colectiva/> .

<https://hi-storylessons.eu/> 08.06.1934 Evoluția relațiilor româno-sovietice.

<https://hi-storylessons.eu/> 1926: semnarea Tratatelor cu Polonia, Franța și Italia.

<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/spolierea-romaniei-la-tratatul-de-pace-de-la-paris> .

<https://ro.historylapse.org/> Liga Națiunilor, autor Liviu Sadovschi, noiembrie 2016.

<http://www.historiasiglo20.org/> .

<https://karadeniz-press.ro/romania-si-batalia-pentru-hegemonie-la-marea-neagra-in-lumina-conventiei-de-la-montreux-i/>

<http://www.redescoperaistoria.ro/> Documentar: Colaborarea militară în cadrul Înțelegerii Balcanice.

<https://titulescu.eu/2013/08/viata-politico-diplomatica/micaintbratianu/> .